

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE ÇİNCE KUR'ÂN ÇALIŞMALARI ÜZERİNE

Nur Ahmet KURBAN*

Özet

Bu çalışmada, hakkında yeterince bilgi sahibi olamadığımız Çinli Müslümanların Kur'ân ile olan münasebetleri ve Kur'ân üzerinde yaptıkları çalışmalarını tanıtmayı hedefliyoruz. Bu bağlamda, genel olarak, Çin'deki Müslüman halkın dinle ilgisinin boyutlarını tespit etmek önem taşımaktadır. Özel olarak da, onların Kur'ân'la tanışmaları ve ilerleyen zaman içinde onunla münasebetleri konunun merkezini oluşturmaktadır. Dolayısıyla, onların Kur'ân'ın tercüme ve tefsiri hususunda ortaya koydukları eserler ayrıntılı olarak incelenmelidir. Özellikle Kur'ân'a yönelik çalışmalarıyla öne çıkmış simalar ve onların müstakil bir araştırma konusu olabilecek düzeydeki eserleri oldukça önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Çin, Çinli Müslümanlar, Çin'de İslam, Çin'de Kur'ân, Tercüme.

About Chinese Qur'an Studies From the To the Present

Abstract

In this study we take aim at introducing the relations between Chinese Muslims whom we have not enough information and Koran and their studies about Koran. In this context, generally, determination of relation between Chine Muslims and Koran became very important. Especially, the center of the subject is their acquaintance with the Koran and relation with it later on. So, the works which are about their translation and interpretation of Koran should be examined in detail. Especially, a person who becomes prominent with the studies about Koran and their works which may be an independent subject of research is highly important.

Key Words: China, Chinese Muslims, Islam in China, Qur'an in China, Translation

* Yrd. Doç. Dr., Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsir Anabilim Dalı,
nurahmetkurban@gumushane.edu.tr

Giriş

Kur'ân-ı Kerim üzerinde nüzulünden günümüze, dünyanın her köşesinde farklı uluslarca, farklı düzeylerde, sayılamayacak kadar çok çalışmalar icra edilmiştir. Bu bağlamda, İslam'ı kabul eden her toplulukta ilim adamları yetişmiş ve topluma yön veren bu kişiler sayesinde her coğrafyanın kendine özgü dinî kültürü kurulmuştur. Bilinen birkaç merkezin dışında yaşayan Müslümanların durumları ve yaptıkları çalışmalar, bilemediğimiz çeşitli nedenlerden dolayı tarihî hafızamızın dışında kalmıştır. Oysaki bazı bölgelerde yapılan çalışmalar ve bu uğurda sarf edilen çabalar bize cesaret verici niteliktedir. Bu bölgelerden birinin Çin olduğunu belirtmeliyiz.

Çin'in geçmişte bölge olarak İslam coğrafyasına uzak oluşu, modern dönemde ise siyasal açıdan kendi çıkarlarına uygun biçimde içine kapalı bir politika izlemesi ve Çincenin öğrenilmesi zor bir dil olması sebebiyle diğer Müslümanlar tarafından bu bölgenin çok iyi bilindiği söylenemez. Biz bu boşluğu doldurmayı hedefleyen çalışmalara bir nebze de olsa katkıda bulunmak için, tarih boyunca Çin dilinde yapılan Kur'ân çalışmalarının izlerini sürmeye çalışacağız. Zira, tarih kaynakları İslam dininin Çin'e Hz. Osman'ın hilafeti döneminde ulaştığından bahsederler. Fakat bunca uzun bir zaman zarfında Çin Müslümanlarının Kur'ân-ı Kerim'i anlama adına neler yaptıkları pek bilinmemektedir.

Öncelikle şunu belirtelim ki, böyle uzun bir geçmişe sahip olan bir Müslüman topluluğun Kur'ân'ı anlama çabaları üzerindeki çalışmaları, bir makalenin boyutlarını aşacak niteliktedir. Çünkü, önümüzde hem uzun bir tarihi süreç hem de yeterli yazılı kaynak bulma sıkıntısı söz konusudur.

Bu çalışmamızda, konuyu daha dar çerçevede ele almayı hedefliyoruz. Şöyle ki, araştırmamızı, mevzuun derinlik kazanması amacıyla Çin egemenliğinde yaşamakta olan diğer milletlerin dilleri ile değil, sadece Çin dilinde yapılan çalışmalarla sınırlı tutmaya çalışacağız. Konunun önemine binaen özgün kaynaklara ulaşmaya gayret sarf edeceğiz. Burada, çalışmamızın olgunlaşmasına katkı sağlayacak olan önemli bir eserden bahsetmek istiyoruz. O da çağdaş dönem Çin araştırmacılarından Lin Song'un "Gu Lanjing Zai Zhong Guo (Çin'de Kur'ân)" adlı eseridir.

Yararlanacağımız bazı kaynaklar İslam inancı açısından sakıncalı ifade ve fikirler içermekle birlikte tarihî süreç içerisinde Çin

ulusunun Kur'ân'a bakış serüvenini tespitte yarar sağlayacak ipuçları sağlamaktadır. Aslında bizi bu çalışmayı hazırlamaya götüren faktörlerden biri Çinli Müslümanların dinlerini yaşama çabaları iken, diğeri Çinli toplumun Kur'ân'a bakışının tespit edilmesi olmuştur.

1. Çinlilerin İnanç Durumları ve İslam'ı Kabulleri

Tarihlerini çok eski dönemlerden başlatan Çin kaynakları ancak M. Ö. XXI. yüzyıla ait somut bilgiler sunabilmektedirler.¹ Çin devleti günümüzde irili ufaklı 56 milletten insanı barındıran dünyanın en kalabalık ülkesidir.² İnanç bakımından çok çeşitli dinî yapıya sahip olan bu coğrafyada Taoizm, Budizm, Hıristiyanlık ve İslam dini gibi inanç sistemleri daha belirgindir. Herhangi bir inancı benimseyenler de hesaba katıldığında, bunların içerisinde en meşhur ve en yaygın olanı İslam dinidir. Tabii ki, bunu söylerken Çin devletine bağlı azınlık unsurları da hesaba katıyoruz. Şöyle ki, Çin topraklarında yaşayan etnik gruplardan Huilar ile Türkî milletler İslam'a bağlıken Tibet, Moğol, Luoba, Menba, Tu, Yugurlar (Sarı Uygurlar), Dai, Bulang ve Deanglar Buda dinine bağlıdırlar. Miao, Yao ve Yi gibi bazı etnik gruplar ise Hıristiyanlığın Katolik ve Protestanlık mezheplerine mensupturlar. Çin (Han) milletinden bazıları Budizm'i, bazıları ise Hıristiyanlığı benimsemiş durumdadırlar.³ Nüfuslarına oranla Çin ırkından İslam dinini benimseyenlerin sayısı oldukça azdır.

Çin'in millî dinleri içerisinde en eski ve meşhur "inanç sistemi" Konfüçyanizm'dir.⁴ Bu dinin Çin toplumunun fikir yapısına çok büyük tesirleri olmuştur.⁵ Budizm'in ise Çin'e girişi M. Ö. I. yüzyıla tekabül etmekte olup, bu din de günümüze kadar etkisini güçlü bir biçimde sürdürmekte olduğu görülmektedir. Ortaya çıkışı M. S. II. yüzyıla tekabül eden Taoizm de Çin'de doğup, neşvü nema bulan millî bir dindir. Mensupları çok az olmakla birlikte Çin'de yayılma imkanı bulunan bir diğerk din Hıristiyanlıktır. Onun Çin'e girişi Bu-

¹ Çin, haz: Qin Shi, New Star Publishers, Beijing 1995, s. 18: Zheng Ping, *China's Geography*, tercüme: Chen Gengtao, China Intercontinental Press, 1999, s. 53.

² Ping, *China's Geography*, s. 27.

³ Çin, haz: Shi, s. 31-32.

⁴ Mehmet Aydın, *Dinler Tarihine Giriş*, Konya 2002, s. 55.

⁵ Selîm, Abdulhamîd, *el-Fikru's-Siyî min Konfüçüz il Maou Ze Dung*, Mısır 1971, s. 10.

dizm ve İslamiyet'ten oldukça geç bir döneme rastlamaktadır.⁶ Bu dinin müntesipleri genel olarak Pekin ve Shanghai gibi büyük şehirlerde yaşamaktadırlar. Konumuzla olan ilgisinden dolayı İslam dininin Çin'e girmesi ve yayılması hakkındaki hususları aşağıda biraz daha ayrıntılı olarak incelemeye çalışacağız.

2. İslam Dinin Çin'e Girişi

Çin-Arap ilişkilerinin her ne kadar İslam'dan çok öncelere dayandığı ifade edilse de bu ilişkinin ancak Tang Hanedanı (618 - 907) döneminde daha iyi bir seviyeye ulaştığını resmi Tang Hanedanı yıllıklarından öğrenmekteyiz. Bu tarih aşağı yukarı Hz. Peygamber'in İslam daveti ile Müslümanların hızlı bir şekilde güçlendiği yıllara tekabül etmektedir.⁷ Çin'in Canton bölgesinde, kuruluş tarihi 133/751 yılını gösteren bir mescidin varlığı, bu bölgede İslam'ın çok daha erken bir dönemde yayılmaya başladığını tespit etme hususunda bize bazı ip uçları sunabilir.⁸

Çinli araştırmacılarının çalışmalarına bakıldığında Çin'in İslam'la teması Hicretten yirmi dokuz yıl sonra, üçüncü halife Hz. Osman tarafından Çin'e bir elçi yollamasıyla başlamıştır. İddiaya göre bu elçi Çin ile dostane ilişkiler kurmak amacıyla Çin sarayına hediyeler götürmüştür- ki Bu ifade gerçeği yansıtmamaktadır. Çünkü, halifenin elçileri ilk gittikleri yerlere İslam davetini götürürler- Bu tarih, Tang Hanedanı imparatoru Yong hui'in tahta çıkışının ikinci yılına, yani M.S.651 yılına tekabül etmektedir. İşte bu tarih Çin'de İslamî tebliğin başlangıcı olarak kabul edilir.⁹ Son dönem Çinli araştırmacılarından Jin Yi-jiu, ayrıntılarda farklı görüşler olmakla birlikte Çinli araştırmacıların genel olarak kabul ettikleri bu durumun ilk defa Chen Yuan'nın "Çin'de İslamiyet'in Yayılışının Kısa Tarihi" başlıklı makalesinde gündeme geldiğini ifade etmiştir. Fakat bu ilişkileri daha ileri bir tarihe yani Hz. Peygamber dönemi götürülenler de olmuştur. Örneğin Hamidullah, Çin ile İslam ara-

⁶ Çin, haz: Shi, s. 32.

⁷ Song, Lin, *Gu Lanjing Zai Zhong Guo*, Yin chuan Shi, Ningxia Halk Neşriyatı, 2007, s. 2; Broomhall, Marshall, B.A. *Islam In China*. London 1910, s. 33; Çin, haz: Shi, s. 32.

⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz., Yusuf Sakar, el-Alakat beyne'd-devleti'l-Abbasiyye ve's-Sin, Mektebetu'l-Asriyye, Beyrut, 1432/2011, s. 163-165.

⁹ Guanglin, Zhang, *Islam In China*, tercüme: Ming Chang. China Intercontinental Press, Pekin 2005, s. 1; Jin Yi-jiu, "The Qur'an in China", Hollanda: Contributions to Asian Studies 17, 1982, s. 95; Shoujiang, Mi ve Jia. You, *Islam In China*. tercüme: Ming Chang, y.y., ve t.y., s. 19.

sındaki ilişkilerin İslam'dan önce Çin-Arap temaslarının bir devamı olduğunu ileri sürmektedir. Konu ile ilgili bazı rivayetleri zikreden Hamidullah, Çinli tacirlerin Dabâ'ya gelip gittiklerini, bölgeyi ziyaret eden Hz. Peygamber'in onlarla karşılaşmış olabileceğini kaydetmektedir. Hatta o, Hz. Peygamber'in kendilerine İslam'a davet mektupları gönderdikleri arasında Çin imparatorunun da bulunduğu bahseder. Bir başka husus ise Hz. Ömer döneminde yürütülen fetihler esnasında İran ordusuna yardım için gelen Çin kuvvetlerinin de var oluşudur.¹⁰ Böyle olunca Çinlilerin İslam dini ile tanışmaları daha erken bir tarihe çekilmiş olmaktadır.

Konu ile alakalı diğer bir bilgi ise Çin'e İslam'ın girişinin Çin kraliyet ailesinin İslam dini ile tanışması ile başladığı yönündedir. Bu iddiaya göre İslam'ın ilk Çince tanıtımı, Du Huan'ın Jingxing ji (Seyahat Hatıraları) isimli eseri ile olmuştur. Zira Gao Xian-zhi (138/755) Batı keşif yolculuğu esnasında esir düşmüş ve Arapların hakim olduğu topraklarda 751-762 yılları arasında 11 sene boyunca esir olarak yaşamak zorunda kalmıştır. O, Çin'e döndüğünde oralarda tanık olduğu kadarıyla İslam'ın tanıtımını yapan bir seyahat hatırası yazmıştır. Bu çalışma ile hanedan İslam dini hakkında bilgilendirilmiştir.¹¹ Bunun o denemde devleti idare etmekte olan krala sunulan bir rapor niteliği taşıdığı söylenebilir. Yoksa tarihi verilere bakıldığında bu tarihin İslam dininin Çin'e girdiği ilk tarih olarak algılanması yanlış olacaktır. Nitekim Tang Hanedanının hüküm sürdüğü (M. S. 618-907) ilk yıllardan beri Çin ile Arapların iyi ilişkiler içinde olduğu bilinmektedir. Bu sebepten dolayı olmalıdır ki, 651 yılından 798 yılına kadar Arap elçilerin Çin'i 39 defa ziyaret ettikleri kaynaklarda zikredilir. Bunun dışında, ticarî amaçla çok sayıda Arap ve İranlının Çin'e gelip gittikleri ifade edilmektedir. Bu arada Çin ile dostane ilişkiler kurulmuş ve İslam'ın Çin'e yayılması hız kazanmıştır.¹²

Şu kadar var ki, Miladî yedinci yüzyılın ortalarından itibaren Fars ve Arap Müslüman tüccarlar, Changan (Şimdiki Şian Şehri), sahil şehirleri olan Guangzhou (Kanton), Quanzhou (Şimdiki Fujiang ilinde bir şehir; Marco Polo tarafından Zayton olarak ad-

¹⁰ Hamidullah, Muhammed, "Çin ile İlk Devir Müslüman Ülkelerinin Temasları", İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi, İstanbul Üni. Edebiyat Fakültesi Yayınları, Cild: VI, Cüz: 1-2, İstanbul 1975, s. 139-143.

¹¹ Jin, "The Qur'an in China", s. 95.

¹² Zhang, *Islam In China*, s. 1.

landırılmıştır) ve Hangzhou'da ticaret yapmak ya da yerleşmek amacıyla deniz ve karadan Çin'e gelmeye başlamışlardır.¹³ Diğer yandan Çin'de İslam'ın güçlenmesinde Orta Asya'da yaşayan Türk boylarının rolünün de büyük olduğunu söylemek mümkündür.¹⁴ Tarih kaynaklarının müttefik oldukları bir gerçek şu ki, Çin ile komşu olan Orta Asya Türk kavimleri Hz. Osman'ın hilafeti döneminde İslam dini ile tanışmışlardır. Çin ulusu bölgedeki Türk kabileleri ile yani ilk başta Göktürk Kağanlığı ve daha sonra Uygur devleti ile yakın temaslar kurmaya çalışmışlardır (Kaynak II: 1- http). Bütün bu bilgiler gösteriyor ki, Çin imparatorunun İslam ile tanışması sadece bir parça gezi notu ile değil çok yönlü olarak vuku bulmuştur.

Genel olarak Çin'in güneydoğu ve kuzeybatı bölgelerinde yerleşen Müslümanlar baskın durumdaki Çinli topluluğu içerisinde kimliklerini muhafaza etmeyi ısrarla sürdürmüşlerdir. Bu amaca yönelik olarak buldukları yerlerde meşitler inşa etmiş, meşit merkezinde birlik olmuşlar, dinî eğitim ve öğretim çalışmalarını canlı tutmaya çalışmışlardır. Bu çalışmaların başını toplum tarafından görevlendirilen ahundlar çekmekteydi. Meşit ya da Müslüman ailelerin evlerinde ahundlar tarafından yürütülen bu eğitimde dersler Farsça ve Arapça dillerinde icra ediliyordu. Çünkü müfredat bunu gerektiriyordu.¹⁵ Bu medreselerden mezun olacak manla (molla) veya halife adı verilen kişiler sistematik biçimde zorunlu bir dizi ders müfredatını tamamlamak zorundaydı.¹⁶ Ayrıca buldukları yerlerde meşitler inşa etmeleri onların dinlerini daha etkin bir biçimde yaşamalarını sağlamıştır. Yaşadıkları çevredeki insanlarla evlilik yoluyla akrabalık ilişkileri kurmaları bölgede kalıcı değişimler meydana getirmiştir.¹⁷

¹³ Gladney, Dru, *Central Asia and China*, The Oxford History of Islam, Oxford Press, London 1999, s. 447; Hartmann, Martin, "Çin", Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi (İA), Ankara 1978, c. III, s. 401.

¹⁴ İnan, Abdulkadir, "Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Tercüme Üzerine Bir İnceleme", Türk Tarih Kurumu, Basım Evi. Makaleler ve İncelemeler, 2. Baskı, II. Cilt, Ankara 1998, s. 57.

¹⁵ Alles, Elisabeth Alles, "Muslim Religious Education in China", China Perspectives, January-February, Pekin 2003, s. 4.

¹⁶ Jin, "The Qur'an in China", s. 96.

¹⁷ Guanglin, *Islam In China*, s. 1-2.

Burada dikkat edilmesi gereken bir husus, Çinli Müslümanların ahund kelimesini kullanmış olmalarıdır. Söz konusu uygulama Çin'de İslam'ın yayılmasında Farsların ne kadar çok etkili olduğunu tespit açısından önemlidir. Zira Ahund (آخوند) kelimesi aslen Farsça olup, muallim, hoca, öğretmen, üstat, dinde bilgisi olan, öğüt veren kimse; Şiilerin din adamı gibi anlamlarda kullanılmaktadır.¹⁸ Orta Asya ve Çin'de Müslüman kişi ya da din adamlarının isimlerinin sonuna sıfat olarak kullanılmaya devam etmektedir.¹⁹ Bundan şunu anlıyoruz ki, Çinli Müslümanlar ilk olarak dinî ilimleri İranlılardan almış ve bunun etkileri hala devam etmektedir.

Çin toplumu ile diğer Müslüman kavimler arasında kurulan bu kadar sıkı ilişkiler ve gelişmelere rağmen bazı Çinli araştırmacıların Song Hanedanı (960-1126) dönemine kadar, İslam inancı ve ritüelleri hakkında çok az bilgiye sahip olduğu görülmektedir. Örneğin Song Hanedanı dönemi yazarlarından Zheng Suo nan tarafından kaleme alınan “Xin shi (Kalp Hatıraları)” adlı eserde: “Huihuiler, Buda'ya tapıyordu ve büyük bir kule yapmış ve oradan yüksek sesle sürekli Buda'yı çağırıyorlardı.” denmektedir. Fang Xin-ru tarafından kaleme alınan “Nanhai baiyong (Güney Denizinden Yüz Şiir)” adlı eserde ise bölgede yaşamakta olan Müslümanlar hakkında şu ifadeler yer almaktadır: “Tang Hanedanı döneminde inşa edilen yabancı kulelere, Huaisheng ta (Ruhaniler Hatıra Kulesi) ismi verildi. Sabahın erken saatlerinde yabancılar bu kulenin üstüne çıkarak “Buda! Buda!” diye çağırırlar”. Makalenin yazarına göre burada bahsedilen “Buda” ile kastedilenin, Allah; kuleden maksadın ise camilerin minareleri olduğu görülmektedir. Açıkça anlaşıldığı üzere, çağırma sesi ise Müslümanları namaza çağırın müezzin tarafından icra edilen ezana işarettir.²⁰

Yine, aşağıdaki ifadeler bazı Çinli yazarların İslam hakkındaki bilgilerinin çok eksik olduğunun bir göstergesi mahiyetindedir. Zhou Qu-fei tarafından yazılan “Lingwai Daida (Dağlardan Gelen Cevaplara Alternatifler)” adlı eserde şöyle denmiştir: “Buda Muhammed'in vefat ettiği Mekke'de Buda'nın yaşadığı bir mabed var-

¹⁸ Şükun, Ziya, *Farsça-Türkçe Lûgat*, Milli Eğitim Basım Evi, İstanbul1984, s. 34; Çağbayır, Yaşar, *Ötüken Türkçe Sözlük*, Ötüken yay., İstanbul 2007, s. 159; Gladney, *Central Asia and China*, s. 447.

¹⁹ *Uygur Tilining İzahlık Luğiti*, Yayına haz: Abliz Yakup, Ğenizat Ğeyurani vd., Milletler Neşriyatı, Pekin 1990, C. I, s. 39-40.

²⁰ Jin “The Qur'an in China”, s. 96.

dır. Bu mabedin etrafı duvarla çevrilmiştir, odaları rengarenk yeşim taşlarından yapılmıştır. Çeşitli Arap memleketlerinin kralları Buda'nın ölüm yıl dönümlerinde kuryeler göndermektedir. Bu kuryeler zekata mahsup edilecek altın, gümüş ve ziynet eşyaları ile birlikte mabedi örtmek için ipekler getirmektedir". Buna benzer ifadelere Zhao Ru-gua'nın "Zhufan Shi (Çeşitli ülkelerin kayıtları)" adlı eserinde rastlanmaktadır. Müellif Jin'in naklettiği görüş şöyle: "Orada Mahamo (Muhammed) diye adlandırılan bir Buda vardır Kral ve diğer Arap insanı o, tanrıya ibadet ederler.", "Buda'nın yaşadığı yere bir türbe inşa edilmiştir.". Jin'in ifadesine göre söz konusu iddiada geçen "Mahamo" kelimesinden kast edilen Muhammed'in güney lehçesindeki ifadesidir. Mabet'ten kast edilen ise Mekke'deki Kâbe'dir.²¹ Uzun süre devam eden bu anlayışın, tamamen bir Budizm bakış açısı olduğunu belirtmeye gerek yoktur.

Çinli Araştırmacı Jin, İslam düşüncesinin o dönemdeki Çinli bilginler tarafından yanlış anlaşıldığını ifade eder. Ona göre, onların İslam hakkında bilgisiz olmalarının ana sebebi, İslamiyet'in Çin'de sadece yabancı Müslüman tüccarlar arasında yaşanıyor olması ve Hui milletinin dinî çalışmaları kendileri dışındaki çevrelere yeterli ölçüde anlatamaması, dolayısıyla Çin'deki diğer milletlerin İslamiyet'ten çok az haberdar olmasında yatmaktadır. Diğer husus ise bu bölgede İslamiyet'in başka bölgelerde olduğu gibi bir kurum ya da özel davetçiler tarafından yayılmamış olmasıdır.²²

Tang (M. S. 618-907) döneminden başlayıp, Ming (1368-1644) Hanedanı döneminde Guangzhou, Yangzhou, Quanzhou, Hangzhou, Changan, Kaifeng ve Luoyang gibi şehirlerde hızla çoğalan yabancı Müslümanlar tarihin ilerleyen dönemlerinde özellikle Ming Hanedanı döneminde sadece Hangzhou ve Yangzhou bölgesinde on binlerce Arab'ın bulunduğu bildirilmektedir. Özellikle o dönemde Çin İmparatorluğu'nun Moğol istilasına uğramasıyla Orta Asya bölgesinden oralara çok sayıda Müslüman göçü olmuştur.²³ İyi veya kötü yoğun temaslar neticesinde medeniyet ve kültür etkileşimleri de bir o kadar yoğun olmuştur.²⁴ Bazı kaynakların

²¹ Jin, "The Qur'an in China", s. 96.

²² Jin, "The Qur'an in China", s. 96.

²³ Guanglin, *Islam In China*, s. 1-2.

²⁴ Köprülü, Fuad, *Türk Tarih-i Dinîsi*, Akçağ Yay, Ankara 2005: 46, 47, 72-76.

ifade ettiğine göre söz konusu dönemde Çin'in her ilçesinde birkaç köyde Müslüman nüfus bulunuyordu.²⁵

Görüldüğü gibi İslam davetinin ilk dönemlerinden beri diğer bölgelerdeki Müslümanlarla irtibat halinde olan Çin Müslümanları, çeşitli dönemlerde siyasal ve yapısal olmak üzere çeşitli baskılara maruz kalmış olsalar da günümüze kadar varlıklarını sürdürebilmişlerdir.²⁶ İslam dini ile bu kadar eski bir geçmişi olan Çinli Müslümanların inanmakta oldukları dinin temel kitabı olan Kur'ân'la da mutlaka bir bağları olması gerekir. Biz böyle kısa biri ön bilgiden sonra Çinli Müslümanların Kur'ân'la olan bağlarının tarihi seyrini incelemeye çalışacağız.

3. Çin'de Kur'ân Çalışmalarının Tarihi Seyri

İlk dönemlerden beri Kur'ân'ın Arapçanın dışındaki bir dile tercüme edilmesinin hükmü tartışılmıştır. Bu meyanda değişik sebepler ileri sürülmüştür.²⁷ Söz konusu engellere rağmen Kur'ân'ın organizeli olarak yapılan ilk ve resmi tercümesi, H. 350-365 (M. 961-976) yılları arasında Samanoğulları Emiri Mansur b. Nuh tarafından gerçekleştirilmiştir.²⁸ Kur'ân-ı Kerim'in neredeyse aynı anda Farsçadan tercüme edildiği dillerden biri Türkçe olmuştur.²⁹ Zira dilbilimsel araştırmalar da ilk Türkçe Kur'ân tercümelerinin Hicri IV-V/X-XI. yüzyıllarda yapıldığına işaret etmektedir.³⁰ Bu bilgi yukarıdaki görüşü doğrulayıcı mahiyettedir.

Kur'ân-ı Kerim'in yabancı dile tercümesini yasaklayan görüşlere dayanarak ilk başta diğerleri gibi Kur'ân'ın Çinceye tercümesi de engellenmiştir.³¹ Yukarıda ifade ettiğimiz üzere Çinliler, İslam dini ile saadet devrinde tanışmışlardır. Dolayısıyla Çinlilerin Kur'ân'la tanışmalarının erken bir döneme rastladığını söylemimiz mümkün-

²⁵ Song, *Gu Lanjing Zai Zhong Guo*, s. 2.

²⁶ Gladney, *Islam In China*, s. 445.

²⁷ Aydar, Hidayet, *Kur'ân-ı Kerim'in Tercümesi Meselesi*, Kur'ân Okulu yay., İstanbul 1996, s. 177.

²⁸ Aydar, *Kur'ân-ı Kerim'in Tercümesi Meselesi*, s. 95.

²⁹ Bobzin, Hartmut, "Translation of The Qur'ân", Leiden-Boston: Jane Dammen McAuliffe Encyclopaedia of The Qur'ân, Brill, 2006, c. V, s. 341.

³⁰ Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ötüken yay., İstanbul, s. 163; İnan, "Kur'ân-ı Kerim'in Eski Türkçe ve Oğuz Osmanlıca Çevirileri Üzerine Notlar". Ankara: Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belletn, say: 183, s. 89.

³¹ Song, *Gu Lanjing Zai Zhong Guo*, s. 4.

dür. Bu süreçteki Kur'ân çalışmaları Ahundların sözlü anlatımlarıyla sınırlı olmuştur.³² Nitekim İslam'la tanıştıkları ilk aşamada onların ellerinde Çince bir Kur'ân tercümesi yoktur (Kaynak II: 2- http). Bu durum Çin toplumunda uzun süre devam etmiştir. Nitekim, sözlü tefsirin yazıya dökülememesinin en belirgin sebeplerinden biri de Çinli Müslümanların mânâyı Çinceye aktarmada hataya düşmekten korkmalarında yatmaktadır.³³ Ayrıca Çinli Müslümanların içerisindeki tercüman eksikliği, Müslümanların, Allah'ın Arapça olarak indirdiği bu kitabın anlamını orijinal dilinden doğru bir şekilde başka bir dile aktarmanın çok zorluğu ve bu konuda yanlış yapmanın küfür sayılacağı gibi sebepleri de saymak gerekir. Bu durum tabii ki, Kur'ân-ı Kerim'in mânâsını anlamak isteyen Çinli Müslümanlar için bir temenni olarak devam ediyordu.³⁴

Her ne sebeple olursa olsun bölgedeki Müslümanlar, Kur'ân okuyabilmek için çocuklarını küçük yaşta Ahundlardan Arapça öğretilen diye camilere getirirlerdi. Bunlar İslamî ilimleri Arapça ve Farsça aracılığıyla öğreniyorlardı. Birçok Müslüman çocuğu Kur'ânı yüzünden okumayı öğrendikten sonra, anlamından hiçbir şey kavramasa da Kur'ân'dan belli sureleri ezberleyebiliyorlardı. Zamanın getirdiği zor şartlardan dolayı, Kur'ân hakkında ileri derecede malumatı olmayan bazı Ahundların mevcut bilgileri ile çocuklara Arapçayı öğretmeleri kolay olmamaktaydı. Olayı Ahund Yang Zhong-ming şöyle yazmıştır: “Memleketimizde Müslümanların kutsal kitabının önemli bir kısmı sadece sözlü olarak açıklanmıştır. Karmaşık tercümelere oluşan vaazlarda ortaya konan bir yanlış diğer yanlışla yol açmış, böylece Kur'ân en sonunda anlaşılabilir hale gelmiştir.” Bu şekilde Kutsal kitabın sözlü aktarımı XX. yüzyıla kadar devam etmiştir. Bu tür problemlerin uzun süre devam etmesine rağmen Kur'ân, Çin toplumunda varlığını muhafaza etmiş ve önemini korumuştur.³⁵

Çağdaş dönem Çinli İslamî araştırmalar uzmanı Jin'nin ifadesine göre Çin'de bazı çevreler Kur'ân'ı; Yuan Hanedanı (M. 1271-1368) döneminin başlarına kadar asıl adıyla değil, sadece Çin literatüründe ya da mescit duvarlarında yazılı “Tamamen yabancı dil-

³² Song, *Gu Lanjing Zai Zhong Guo*, s. 10.

³³ Hacı, Şemsidin, “Memleketimizdeki Eng Baldurkı Kur'ân Kerim Tercimisi”, Çin Müslümanları Dergisi, Pekin 2009, Sayı: 90, 2009/1, s. 25.

³⁴ Jin, “The Qur'an in China”, s. 97.

³⁵ Jin, “The Qur'an in China”, s. 97.

deki bir kutsal kitap”, “Müslümanların, ezberden okumaya yoğunlaştığı kutsal kitap” gibi birkaç sözcükten oluşan ifadeler ile tanıyordular. Hem Mao Yuan-yi'nin “Wubizhi (Askerî Klasikler Kayıtları)” adlı eserinde hem de Luo Yue-jiong'un “Xianbin Lu (Komşu Ülke Kayıtları)” adlı eserinde, Kur'ân'ı “Buda'nın kutsal Kitabı”na ve Kur'ân cüzlerini 30 koleksiyondan oluşan Budizm metinlerine benzetmiştir.³⁶ Bu bilgiler, içerisinde birçok yanlışlığı barındırmakla birlikte bizim Çin toplumundaki Kur'ân tasavvuru hakkında bilgi sahibi olabilmemiz açısından önem arz etmektedir. Bu bilgilere dayanarak Çin topraklarına kadar uzanan Moğol İmparatorluğu dönemine kadarki süreçte Kur'ân-ı Kerim'e bölgedeki Müslüman çevrelerin diğer din mensuplarının dahi dikkatini çekecek düzeyde hayatlarında yer verdiklerini ve mescit duvarlarını Kur'ân ayetleriyle süslediklerini anlıyoruz.

Ming Hanedanının sonu, Ching (Mançular) Hanedanının (1645-1911) başlarına doğru Artık hocaların sözlü anlatımları toplumunun Kur'ân'ı anlamaya yönelik ihtiyacını karşılayamayacak bir hale gelmiştir. Bu durum ise Çin toplumunun Kur'ân'la olan ilişkilerinde yeni bir sayfanın açılmasında etkili olmuştur. Söz konusu ihtiyaçtan dolayı Wan Dai-xi (1570-1660), Zhang Jun-shi (1584-1670), Wu Zun-qie (1598-1698), Ma Zhu (1640-1970) ve Liu Zhi (1664-1730) gibi bilginler Kur'ân'ın halkın anlayabileceği şekilde tercüme edilmesinden yana görüşler belirtmiş ve tercüme girişiminde bulunmuşlardır.³⁷ Bu dönem tercümanlarının çevirileri, yazıları ve Kur'ân'a dayalı yaptıkları yorumlarından bir araya getirdikleri çalışmalar genel olarak “Seçme Tercüme” dönemi diye adlandırılmaktadır. Bu alandaki en meşhur bilginler Wang Dai-yu (1570-1660), Ma Zhu (1640-1711) ve Liu Zhi (1660/1664-1730)'dir.³⁸ Özellikle derin bir İslamî bilgiye sahip olan Liu Zhi'nin tercümesi Kur'ân'ın son cüzünden en kısa üç surenin tercümesinden oluşmaktadır.³⁹ Bu bilginler sadece “Çince ile Arapçayı çok iyi kullanan en üretken yazarlar” olmanın ötesinde Budizm, Taoizm, Konfüçyizm gibi inanç sistemlerini de iyi bilen kimselerdi.⁴⁰

³⁶ Jin, “The Qur'an in China”, s. 96.

³⁷ Song, *Gu Lanjing Zai Zhong Guo*, s. 10.

³⁸ Jin, “The Qur'an in China”, s. 98-99; Israeli, Raphael, *Islam in China*. Mryland 2002. s. 172.

³⁹ Hacı, “Memlikitimizdeki Eng Baldurkı Kur'ân Kerim Tercimisi”, s. 25.

⁴⁰ Jin, “The Qur'an in China”, s. 99.

Wang Dai-yu, “Zhengjiao Zhenquan (Doğru Dinin Doğru Açıklaması)” adlı eserinde bu kitabın içindeki fikirlerin tümünün kutsal kitap Kur’ân’dan alındığını, bu kırk bölümlük çalışmanın birkaç yıllık araştırma zarfında yapılan “Özet” tercümelerden oluştuğunu ifade etmiştir. Tabii ki, bu kitap hiçbir anlamda Kur’ân’ın bir nevi tercümesi değildir, fakat içindeki düşünceler Kur’ân’a dayandığı için genellikle Çinli Müslümanlar tarafından kabul ve itibar görmüş, hatta “Altın kurallar ve değerli öğretiler kitabı” olarak kabul edilmiştir. Ma Zhu, “Jing Jing Shu (Tahta Kutsal Bir Hediye Sunma Hatırası)” adlı kitabında şöyle der: “O, Qing Hanedanı imparatoru Kang Xi’ye (1662-1723) hediye etmek ve onu etkilemek için hak dinin kutsal metinlerini derlemiş ve onun ana noktalarını tercüme etmiştir. O, özet tercümelerinde orijinal metne kesinlikle sadık kalmıştır. Ne “Rabbine karşı yanlış kelimeler kullanarak hıyanet etmeye” cesaret göstermiş, ne de “İmparatora yaranmak için yanlış kelimeler kullanmaya” çalışmıştır. Buna rağmen, onun kitabı Wang Dai-yu’nun kitabı gibi Kur’ân’ın bir tercümesi değildir. Onun yaptığı Liu Zhi’nin yaptığı ile aynıdır ki, Liu Zhi tercüme yerine Kur’ân’dan yaptığı alıntılarını serbestçe dönüştürüp açıklayarak kendi kitabına koymuştur. Onun söylediğine göre, yaptığı iş sadece anlamı aktarmaktı”.⁴¹

100 | db

Kur’ân’dan tercüme edilen bazı ayet ve sureler yazılı metinler halinde çoğaltıp dağıtmışlardı. Bu durum, Kur’ân’ın okunması ve ezberlenmesini kolaylaştırmaktaydı (Kaynak II: 3- http). İlk mütercimlerin kullandıkları kavramlar biraz Konfüçyizme ait metinlerde geçen kavramlar ve terimler ile yoğrulmuş vaziyetteydi. Bu metinler Müslümanların dinî hayatında çok az pratik öneme sahip olmasına karşın yine Kur’ân’ın Çince tercümesinin başlangıcı olarak görülebilir. Aynı zamanda bu tür çalışmalar, Çinli Müslümanların Kur’ân doktrinini kendi dillerinde anlamalarına az ya da çok yardımcı olmuştur. İleride görüleceği gibi tercüme hareketi daha sonra bu temeller üzerinden ikinci bir aşamaya sıçramıştır.⁴²

İlerleyen süreçte seçme tercümelerin içerik bakımından daha da zenginlik kaydettiği görülür. Kur’ân çalışmalarının bu aşaması evvelkilerine göre daha kapsamlı idi. Bunlar genel olarak 18 ya da 21 civarında surenin tefsirini içeren, “Hatmu’l-Kur’ân” ismiyle ad-

⁴¹ Jin, “The Qur’an in China”, s. 99.

⁴² Jin, “The Qur’an in China”, s. 99.

landırılan Fatiha, Yasin, Mülk, Tarık, A'la, Duha, İnşirah, Kadir, Zilazal, Tekasur, Asır, Fil, Kureyş, Maun, Kevser, Kafirun, Nasr, Tebbet, İhlas, Felak ve Nas gibi surelerden oluşmaktaydı. Bu tür çalışmalar her Çinli Müslüman'ın evinde bulunurdu. Kim tarafından yapıldığı da sorulmazdı. Köy camilerindeki Ahundlar ve dindar Müslümanlar bunları okurlardır. Bazı tercümelerde Arapça ve Çince birlikte bulunurken, bazılarında ise sadece Çince tercüme metni yer alıyordu. Aynı zamanda bunların çoğu değişik malzemelere el yazısıyla yazılmıştı. Çoğunun ne mütercimi ne de istinsah tarihileri belliydi.⁴³

Diğer yandan, namazda çokça okunan sûreler imamlar tarafından düzene konuldu ve Müslüman bilginler çeşitli dinî etkinliklerde okunacak pasajları “Shiba Duan (on sekiz pasaj)” ve “Heting (seçmeler)” şeklinde hazırladılar. Heting'in bir ve üç ciltli nüshaları vardır. Bunların içerisinde 1875 yılında “Heting Quanji (Tam Seçmeler)” adı ile yayımlanmış nüsha, XIX. yüzyıldaki en meşhur nüshasıdır. Bazı seçmelere tercüme nüshalarında Kur'ân'ın Çince okunuşuna dair tanıtıcı ön sözler verilmiş olup, bu gibi girişimler Çinlilerin Arapça öğrenimini daha da kolaylaştırmıştır.⁴⁴

Zaman geçtikçe daha düzenli ve profesyonelce yapılan çalışmalar ortaya çıkmaya başladı. Bunlardan Ma lian yuan'in 1899 yılında Kunming'de basılan “Haiting Yi Jie (Hatim Sure ve Tefsirleri)” adlı eseri, Yang Jin-xiu'nun 1921 yılında Shanghai'da tahta oyma olarak neşrettiği “Haiti Zhuyi (Hatim Şerhi)” adlı eseri, Liu Jin-biao'un “KelanJing Yuan Yi Ban Fa Zhu (Kur'ân'dan Seçme Ayetler Tefsiri)” adlı eseri müellif belli olmayan 1928 yılında Pekin'de neşredilen “Suo Lei Shi Yi” (Surelerin Meali) gibi eserler⁴⁵ bu kapsamdaki önemli çalışmalardır.

Önemine binaen Kur'ân'dan seçilen belli sure ve ayetlerin tercüme-tefsir çalışmaları günümüze kadar gelmektedir. Çin İslam Cemiyeti Shanghai şubesi tarafından 1981 yılında “Gu Lanjing Xuan (Kur'ân'dan İnciler)” adında bir eser Shang Hai'da basılmıştır. Eserde Arapça metin ve Çince tercüme birlikte yer almaktadır. Lin Song'un “Gu lanjing Wen Xuan (Kur'ân'dan Seçmeler)” adlı eseri 1981 yılında Yabancı Diller Maarifi ve Tetkikat Neşriyatı tarafından yayınlanmıştır.

⁴³ Song, *Gu Lanjing Zai Zhong Guo*, s. 12.

⁴⁴ Jin, “The Qur'an in China”, s. 98.

⁴⁵ Song, *Gu Lanjing Zai Zhong Guo*, s. 12.

Na Guang-yuan'in henüz basılmamış "Hai ting Yi Jiang (Hatim Tefsiri)" adlı çalışması da bu sahadaki önemli çalışmalardandır.⁴⁶

Kur'an'dan belli sure ve ayetlerin tefsiri ya da tercümesinden oluşan Hatmu'l-Kur'an kabilinden eserler genelde bir veya iki cüzü aşmazdı. Bunlar cuma günlerinde, bayramlarda, kabir ziyaretlerinde ve toplumsal etkinliklerde sürekli okundu. Bu tür çalışmalar Müslümanların basit ihtiyaçlarını karşılarsa da ahkam-i şeriyye ve diğer dinî hükümlerinin icra edilmesinde yeterli değildi. Bu nedenle insanlar daha kapsamlı tefsir çalışmaları yapmaya yöneldi. Bu amaçla yönelik yapılan çalışmaların en önemlilerinden biri Yang Ping-san'ın "Gulanjing Fen Lei Xuan Yi (Kur'an'ın Konulara Göre Seçme Tercümesi)" adlı eseridir. Bu eser, 1992 yılında Pekin'de İslam Cemiyeti Neşriyatı tarafından yayımlanmıştır. Eser, tam bir tercüme ya da tefsir olmamakla birlikte döneminde kadar yapılan çalışmalardan daha fazla ayeti içeriyor ve Müslümanların hayatını ilgilendiren birçok konuya değiniyor. Bir diğer eser ise birkaç kişilik bir grup tarafından hazırlanıp, 1993 yılında Milletler Neşriyatı tarafından Pekin'de basılan "Gu lanjing Zhenyan (Kur'an'dan Nasihatler)" adlı eserdir. Bu eser iki ana bölümden oluşmakta olup, birinci bölümü dünya hayatı, ikinci bölümü ise ahiret hayatı ile ilgili konuları içermektedir.⁴⁷ Görüldüğü üzere toplumda sıkça okunan seçme sure ve ayetler üzerinde yapılan tercüme dönemi XVIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren başlamış ve XX. yüzyılın başlarına kadar sürmüştür. Bu seçme metinlerin tercümesi daha çok pratik ihtiyaçların karşılanması için yapılmıştır.⁴⁸ Sonuç itibariyle bu tür çalışmaları konulu Kur'an çalışmaları olarak değerlendirebiliriz.

Burada değinmemiz gereken bir önemli husus da, seçme metinlerden bazılarının Çince karakterlerle yazılmıştır. Neticede Çince yazı karakterleriyle oluşturulmuş Kur'an nüshaları ortaya çıkmıştır. Bu sayede Çinli Müslümanlar bir öğretmen olmaksızın Kur'an'ı okuyabilmiştir. 1882 yılındaki "Hanli Heting (Çince Lâfızda Kur'an)" ve Heting Zhenjing (Asıl Kur'an-ı Kerim'den Seçmeler) gibi eserler bu türdendir. Diğer çeşidi ise, tefsir şeklindedir. Başka bir deyişle, tercüme ve tefsirlere Kur'an'ın Çince okunuşu eklenmiştir. 1866 yılındaki "Jing Han Zhujie Heting veya Zhujie Heting (Tefsiriyle Arapça

⁴⁶ Song, *Gu Lanjing Zai Zhong Guo*, s. 12.

⁴⁷ Song, *Gu Lanjing Zai Zhong Guo*, s. 13.

⁴⁸ Israeli, *Islam in China*, s. 172; Hacı, "Memlikitimizdeki Eng Baldurkı Kur'an Kerim Tercimisi", s. 25-26.

ve Çince Kur'ân'dan Seçmeler)", Ma Kui-lin ve Yang De yuan'in 1919 yılındaki "Baoming zhenjing (Yüce Kur'ân'dan Seçmeler)" adlı eseri ve Li Ting-xiang'ın 1924 yılındaki "Tienjing Yijie (Kur'ân Tefsiri)" adlı eseri gibi eserler bu türe dahil edilebilir. Bu tarz çalışmalardaki Arapça istilahlara Çince karakterlerle yazılması daha sonraki tercümelerde belli bir dereceye kadar etkili olmuştur.⁴⁹ Ma Dawu, Fatihâ'yı ve diğer kısa sure ve ayetleri tercüme etmiştir. Bahsi geçen çalışmalar kapsamındaki bu nüshada Kur'ân'ın Arapça metninin altına Latince okunuşu eklenmiş ve bu eser, Hong Kong Müslümanları örgütü tarafından çok sayıda dağıtılmıştır.⁵⁰

4. Kur'ân İstinsah Çalışmaları

Kitabet sanatı Abbasîler döneminde, H. II/M. VIII. yüzyıllarda ortaya çıkmış ve kısa zaman içerisinde toplum tarafından fazlasıyla ilgi görmeye başlamıştır. Bu ilmin değerinden olmalıdır ki, tarihte bazı hattat devlet adamları bile Kur'ân nüshası yazarak itibarlarını artırmışlardır. Hat sanatını kuran ve geliştirenlerden biri Me'mun döneminde ortaya çıkan Reyhânî'dir (ö. 834/1431). Hat sanatı Abbasîler döneminden bugüne tarihin her döneminde önemini ve toplumun ilgisini çekmeye devam etmektedir. Süsleme sanatı olan "tezhîb", önem bakımından hat sanatından sonra ikinci sırayı almaktadır. Tezhîp sanatı Kur'ân-ı Kerim'den sonra dinî olmayan el yazmalarda da kendine tatbik alanı bulmuştur.⁵¹

Bu ilim dalından yeterince nasibini alan bir topluluk Çinli Müslümanlardır. Çinli Müslümanlar bölgesel olarak İslam dininin yoğun yaşandığı coğrafyalara uzak olmaları ve İslam toplulukları ile istenen düzeyde ilişki kurma imkanları çok sınırlı olmasından dolayı hat sanatı bakımından yaşadıkları bölgelerde kendilerine özgü kültür oluşturmak durumunda kalmışlardır. Bilindiği üzere Çin Müslümanlarının İslam'la tanıştıkları ilk aşamada basılı bir Kur'ân metni ya da Çince bir Kur'ân tercümesi yoktur (Kaynak II: 4- http). Nitekim Kur'ân-ı Kerim nüshalarının dışarıdan temin edilmesi özellikle mesafe açısından onlara haddinden fazla bir külfet yüklemektedir. Bu nedenle talebeler Kur'ân nüshalarını elleri ile çoğaltmak zorunda kalmışlar ve bu işi yaparken Kur'ân'ı da öğrenmiş olmaktadır. İyi düzeyde ilim tahsil etmek isteyen öğrenciler kağıt, kalem içeren

⁴⁹ Jin, "The Qur'an in China", s. 99; Israeli, *Islam in China*, s. 187.

⁵⁰ Song, *Gu Lanjing Zai Zhong Guo*, s. 11.

⁵¹ Philippe, s. 423.

çanta ve eşyaları ile uzaklara gidip ders almak için meşhur hocaları ziyaret etmek zorundaydılar. Bu şekildeki eğitim serüvenini azimle sürdüren Çin Müslümanları Kur'ân'ın çoğaltılması hususunda özel hattatlık sanatı geliştirdiler. Ayrıca Kur'ân ayetlerinden pasajlarla süslenmiş hat ve aydınlatma stillerinin şekil olarak Çince yazılara da yansıdığı örölmektedir. Bu durum Kur'ân kültürünün Çin toplumdaki etkilerini göstermektedir (Kaynak II: 5- http).

Hat sanatının en canlı biçimiyle, Yuan Hanedanı (1280 - 1368) döneminde yaşayan Wu Jian'un "Qingjing Siji (Qingjing Mescidi Hakkında Açıklamalar)" adlı eserinde görölen mühür yazıları, ikincisi ise, düz yazı ve el yazıları olmak üzere üç şekilde kendini göstermiştir. Bu sanat dalını ilgilendiren çok sayıda el yazması eser ve süslemeler, camiler ile müzelerde muhafaza edilmektedir. Hattatlık sanatına dair eserlerin muhafaza edildiği mekanlardan biri Pekin'deki Dongsi Mescidi'dir. Bu mescide 1318 tarihli bir Kur'ân nüshası da bulunmaktadır. O, hem dünya Müslümanları hem de Çinli araştırmacılar için kıymetlidir.⁵²

104 | db

Diğer yandan Kur'ân el yazmalarının, Çinli Müslümanlar için bir gelir kaynağı niteliği taşıdığı dönemler de olmuştur. Örneğin Çinli Müslüman ailelerin ellerinde bulunan Kur'ân'ın değerli nüshaları genelde Mekke'ye hacca gittikleri esnada yüksek fiyatlarda satılmıştır. Hatta düğünlerde bile en değerli hediye olarak kabul edilmiştir. Öte yandan Kuzeybatı Çin'de muska veya ona benzer amaçlarla üzerine kutsal metin yazılı kağıt ya da kumaş parçalarına sıkça rastlanılmaktadır.⁵³

Qing Hanedanı padişahlarından Tong Zhi'nin ilk yılında (1862) Yunnan'lı Du Wen-xiu, Çin'de Kur'ân'ın ilk oyma ve basma nüshasını gerçekleştirmiştir. Bu baskı ülke içerisindeki Müslümanlar arasında Kur'ân'ın yaygınlaşmasında çok önemli rol oynamıştır.⁵⁴ Aynı şekilde Çin İslam Cemiyeti'nin kütüphanesinde saklı el yazma ve nakışlı Kur'ân nüshaları bulunmaktadır. Bunların çoğu 300 ila 500 yıllık bir geçmişe sahip olan kopyalardır. Tamamı sağlıklı bir şekilde muhafaza edilmiştir. Ziyarete de açıktır (Kaynak II: 6- http).

⁵² Jin, "The Qur'an in China", s. 98.

⁵³ Jin, "The Qur'an in China", s. 98.

⁵⁴ Jin, "The Qur'an in China", s. 98.

5. Tam Kur'ân Tercümesi Çalışmaları

Kur'ân'ın Çinceye, otuz cüz, 114 sure olarak sure sıralamasına göre tercümesi çok önemli bir hizmettir. Fakat bu düzeydeki çalışmalar Qing Hanedanı döneminin sonlarına doğru başlamış, ancak XX. yüzyılın başlarına kadar bu iş tam olarak gerçekleştirilememiştir. Burada şunu da itiraf etmeliyiz ki, yetersiz olmakla birlikte bundan önce birçok girişimci tam tercüme çalışmalarının temelini atmıştır.⁵⁵

XIX. yüzyılına gelindiğinde Çin'in Yunnan eyaletinde doğan, Arap ve Fars dilini akıcı ve iyi derecede bilen, İslam bilgini Yusuf Ma Fu-chu (1794-1874) (Asıl adı De xin'dir. Hui etnik grubundandır), Kur'ân-ı Kerim'in tam tercümesini yapmaya çalışmıştır. Kaynaklarda ifade edildiğine göre o, Kur'ân'dan yirmi cüz tercüme etmiş, fakat bu çalışmanın çoğu bir yangında yok olmuş, geride sadece beş cüz kalmıştır. Bu beş cüz onun talebesi Ma Ping-shi tarafından istinsah edilerek 1903 yılına kadar Jiezhou'lu Zhao Zhen tarafından muhafaza edilmiştir. Zhao, bu nüshayı 1927 yılında hac için çıktığı yolculuğu esnasında Çin İslam Enstitüsüne teslim etmiş ve "Baoming zhejing zhijie (Hayatın Hakiki Rehberi Yüce Kur'ân'ın Tefsiri)" başlığı altında yayınlanmıştır.⁵⁶ Aynı yıl neşredilmiştir. Gerçi bu tefsir Kur'ân metninin çok az bir kısmını içermekte ise de Çince yapılan tercüme-tefsir girişimlerinin ilki olması ve Çin tarihindeki sistematik olarak yapılan ilk çalışma niteliği taşımış olmasından dolayı toplum tarafından oldukça fazla ilgi gördü.⁵⁷ Bu konu ile ilgili ileride biraz detaylı bilgi verilecektir.

XIX. yüzyılın sonuna gelindiğinde Batı medeniyetinin Çin'e girmesiyle birlikte İngilizce gibi batı dillerinde yapılan bazı Kur'ân tercümelemleri Çin'e ulaştı. Bu dönemde Çin toplumu kendilerinde var olandan farklı yeni kültürlerle tanışma imkanı buldu. Akabinde bazı kültürlü kişiler ve Müslüman bilginler Kur'ân'ın tam tercümesini yapma girişimlerine hız verdiler. Fakat bu kapsamdaki çalışmalar maratonunda bayrağı ilk kapan mütercim Tie Zheng olmuştur. Nitekim o tercümesini Arapçadan değil Japoncadan yapmıştır (Kaynak II: 7- http). Japonca nüsha da İngilizce nüshalardan tercüme

⁵⁵ Song, *Gu Lanjing Zai Zhong Guo*, s. 13.

⁵⁶ Jin, "The Qur'an in China", s. 100.

⁵⁷ Song, *Gu Lanjing Zai Zhong Guo*, s. 14, Hacı, "Memlikitimizdeki Eng Baldurkı Kur'ân Kerim Tercimisi", s. 26.

edilmiş bir nüshadır. Fakat tercüme, orijinal Arapçadan yapılan bir tercüme olmasa da Kur'ân'ın ilk tam Çince meali olması hasebiyle önemlidir.⁵⁸ Bu tercüme yapan Tie Zheng, Müslüman değildir. Bu çalışma 1927 yılında Pekin'de yayınlanmıştır (Kaynak II: 8- http).⁵⁹ Öte yandan bu çalışmanın çok doyurucu olmadığı kabul edilmektedir.⁶⁰

Bu sıralarda bir gayrimüslim olan Chen Jue-ni tarafından İngilizceden yapılmış bir tercüme daha piyasaya çıkmıştır. Eser 1931 yılında Shanghai'da neşredilmiştir. Bu tercüme ilkinde nispeten daha iyi olarak kabul edilmiştir.⁶¹ Ancak mütercimler İslamî bilgilerden yoksun olmakla birlikte bun mütercimlerden hiçbiri Arapça bilmiyorlardı. Bundan dolayı olmalıdır ki, tercümenin anlaşılması zor ve çok hatalar içermekte olduğundan geniş ölçüde yayılma imkanı bulamamıştır (Kaynak II: 9- http).⁶² Zira Kur'ân tercümelerinde Arapçayı ve Çinceyi iyi bilmek anlam kayması ve hataya düşmeyi engellemeye yetmiyor, bunun yanında İslam'ın kurallarını da iyi bilmek gerekirdi. Arapça olarak nazil olan Kur'ân'ı başka aracı diller vasıtasıyla değil, doğrudan Arapçadan Çinceye tercüme etmeleri icab ediyordu (Kaynak II: 10- http). Bu nüsha için kusur olarak görülen diğer bir durum ise bir Yahudî yayın evi tarafından basılmış olmasıdır.⁶³ Bu durum tabii olarak, yayınladığı Kur'ân tercümesi üzerinde bir güvensizlik oluşturmuştur.

Özellikle son iki tercümenin gayrimüslim kişiler tarafından ve Arapçadan değil Japonca ve İngilizceden yapılması, Çinli Müslümanları derin uykularından uyandıran önemli faktörlerden biri olmuştur. Çalışmamızın değişik yerlerinde bahsettiğimiz saikler neticesinde Çinli imamlar da Kur'ân-ı Kerim'i tercüme etmeye başlamışlardır. Bu kapsamda ortaya çıkan çalışmalardan biri 1932 yılında Pekin'de yayınlanan Ahund Wang Wen-qing'in (Wang Jing-zhai olarak da anılmaktadır) "Gulangjing Yijie (Açıklamalı Kur'ân Tefsiri)" adlı eseridir. Bu tercüme, bir Müslüman tarafından yapılan

⁵⁸ Jin, "The Qur'an in China", s. 100.

⁵⁹ Ayrıca bkz., Song, *Gu Lanjing Zai Zhong Guo*, s. 15.

⁶⁰ Hacı, "Memlikitimizdeki Eng Baldurkı Kur'ân Kerim Tercimisi", 26.

⁶¹ Hacı, "Memlikitimizdeki Eng Baldurkı Kur'ân Kerim Tercimisi", 26.

⁶² Ayrıca bkz., Song, *Gu Lanjing Zai Zhong Guo*, s. 15.

⁶³ Song, *Gu Lanjing Zai Zhong Guo*, s. 47; Tı, Wei Peh, "A Peek Backwards Into the Jewish Community Of Shanghai", *Journal of The Royal Asiatic Society Hong Kong Branch*, Hong Kong 1992, Vol. 32, s. 158.

ilk Çince tercüme idi. İmam Wang Jing-zhai'in bu eseri 1932, 1943 ve 1946 yılları arasında üç kere yayınlandı.⁶⁴

Gün geçtikçe sayılarında hızlı bir artış göstermeye başlayan Çince Kur'ân tercümelerini sırasıyla Liu Jin-biao'un 1946 yılında Pekin'de yayınlanan "el-Kur'ân bi'l-Luğati's-Sîniyye ve Mulhakatuhu" adlı eseri, Ahund Liu Jin-biao'nun 1943'te Beiping yayınlanan "Kelan Hanyi Fuzhuan (Kur'ân'ın İlaveli Çince Meali)" adlı eseri, Ahund Yang Zhong-ming'in 1947'de Beiping'de yayınlanan "Gulanjing Dayi (Kur'ân'ın Ana Prensipleri)" adlı eseri, Yang Zhong-ming'in 1947 yılında yayınlana "Meani'l-Kur'ân" adlı eseri, Zhang Bing-duo'nun 1946 yılında iki cilt halinde neşredilen "el-Kur'ân bi'l-Luğati's-Siyniyyeti" adlı eseri gibi birçok eser takip etmiştir. Fakat sonuncu eserin en önemli özelliği şiirî ve nesrî olarak edebi bir şekilde tercüme edilmiş olmasıdır.⁶⁵ Biz bunlar hakkında ileride ayrıntılı bilgiler vermeye çalışacağız.

Yukarıda bahsettiğimiz gayri Müslim tarafından gerçekleştirilen edilen iki tercüme üzerinden epey bir zaman geçtikten sonra 1958 yılında Shi Zi-zhou tarafından bir tercüme daha yapılmıştır. Bu eser Kur'ân tercümesinin İngilizce versiyondan tercümesinden tercüme edilmiştir. "Gu lanjing Guoyu Yijie (Kur'ân'ın Çince Tefsiri) adlı bu eser İmam Ding Zhong-ming, Xiong Zhen-zong ve Chang Zi-xuan gibi bölgenin tanınmış ilim adamları tarafından Arapça metinle karşılaştırılmak suretiyle kontrol edilmiş olsa da, yerel lehçede yazıldığı için akıcılık bağlamında bazı sıkıntıları beraberinde getirmektedir.⁶⁶

Ancak Çin'de komünist rejimin yürürlüğe girmesiyle eski hızında olmasa da bazı Kur'ân tercümelerinden bahsetmek mümkündür. Bu dönemde Kur'ân'ın doğrudan Arapçadan tercüme edilmiş bir nüshası Pekin Üniversitesinin son dönem profesörlerinden meşhur bilim adamı Ma Jian (1906-1978) tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu tercümenin bir bölümü, üzerinde yapılan bazı düzeltmelerle sekiz cüz halinde 1952 yılında yayınlanmıştır. Tam nüsha halinde ise 1981 yılında Çin Sosyal Bilimler Neşriyatı tarafından yayınlanmıştır.⁶⁷ 1986 yılında ise Suudi Arabistan'da Melik Fahd matbaa-

⁶⁴ Jin, "The Qur'an in China", s. 100.

⁶⁵ Jin, "The Qur'an in China", s. 100.

⁶⁶ Jin, "The Qur'an in China", s. 100.

⁶⁷ Jin, "The Qur'an in China", s. 100-101; Israeli, *Islam in China*, s. 174.

sında yeniden basılmıştır. Bu çeviri, son dönem Kur'ân tercüme içerisnde en güzel ve en iyi tercüme olarak değerlendirilmiştir.⁶⁸

Bu sıralarda yapılan bir diğer tercüme Yayha Senuber Lin Sung tarafından yapıp, 1988 yılında basılan “Tercümetu'l-Kur'ân bi Nizami'l-Kevafi” adlı eserdir. Mütercim bu çalışmada Kur'ân-ı Kerim'in üslubunu yansıtabilmek için Çincenin güçlü kafiye sistemini kullanmıştır. Onun takip eden süreçte Gong Dao -zhan'ın yaptığı “Arapça Çince Kur'ân Tefsiri” adlı eser 1989 yılında neşredilmiştir. Ma Chen-wu tarafından kaleme alınan “Tercümetu'l-Kur'ân” adlı eser ise, 1998 yılında yayınlanmıştır. Burada zikredilmesi gereken en önemli eserlerden biri de Wang Zheng-zhai tarafından kaleme alınan “Tercümetu ve Tefsiru'l-Kur'ân” adlı eserdir. Bu eser 2006 yılında Çin İslam Cemiyeti tarafından yayınlanmıştır.

Ayrıca Kur'ân'ın Çince tercüme hakkında Çin İslam Cemiyeti Başkanlığı, son yıllarda komünist Çin yönetimi altında yaşayan Müslümanların haklı taleplerini karşılamak amacıyla bazı çalışmaları yürütmekte olsa da (Kaynak II: 11- http) bunlar hem içerik hem de tertip itibarıyla komünist düzenin istikrarını temin etmeyi amaçladığından toplum tarafından gönüllü olarak kabul görmemektedir.

Biz yukarıda bahsettiğimiz bazı mütercimler ve onların çalışmaları hakkında bilgi vermeye çalışacağız. Kısmen de olsa tekrarları içeren bu bilgiler, Çince Kur'ân çalışmaları hakkındaki bilgileri daha da pekiştirme ve detaylandırma amacı taşımaktadır.

6. Kur'ân Çalışmalarında Öne Çıkan Bazı Şahsiyetler

6.1. Wang Wen-cheng

Hui etnik grubuna mensup olan Wang Wen-cheng, Wang Jing-zhai olarak da bilinir. İslamî adı İlyas'tır. 1879 Tianjin doğumludur. 8 yaşından beri Arapça ve Farsça öğrenmeye başlamıştır. 1926 yılında Hebei eyaletinin Daxing ilçesinden Güney Dai Tasun camiinde imamlık yapmaya başlamıştır. İyi derecede Çince ve İngilizce bilen müellif, girişken bir kişiliğe sahiptir. O, 1922 yılında Hong Kong, Hindistan, Singapur ve İran gibi ülkelerden geçerek Kahire'ye ulaşmış, 1923 yılında hac vecibesini tamamladıktan sonra tekrar Mısır üzerinden aynı yıl İstanbul ve Ankara'ya uğramıştır. Daha sonra buralardaki ziyaretini tamamlayıp eğitim amacıyla Mısır'a dönmüştür. Fakat Mısır'da bir müddet kaldıktan sonra ailesinin ısrarı üzeri-

⁶⁸ Ma, Kur'ın Çince Tercümesi, Suudi Arabistan 2001, s. V.

ne gemiyle Vietnam üzerinden Shanghai'a gitmiştir. Vatana dönüşte yanında 600 adetten fazla Kur'ân-ı Kerim nüshası getirdiği bilinmektedir. Uzun bir yolculuktan dönen daha sonra Wang, Şenşi'ye yerleşmiş ve orada Ku'ân'ı tercüme-tefsir etmeye girişmiştir. Dört ay içerisinde tercümenin ilk nüshasını tamamlayan Wang, bir yandan çalışmayı kontrol ederken diğer yandan ülkenin birçok camiinde imamlık yapmıştır. O, her gittiği yerde vaazlarında Kur'ân'a vurgu yapmış, insanları Kur'ân'a dönüşe çağırmıştır. Bu yüzden zaman zaman bazı gelenekçi düşünce sahiplerinin tepkisiyle karşılaşmıştır. Mücadelesinden hiç yılmayan Wang, 1936 yılında Pekin'de "Çin İslam Dini ve Kur'ân Tercüme Komitesi"ni kurmuştur. Her gittiği yere Mısır'dan getirdiği 10 küsur çeşit tefsir kitabını yanında götürmekten usanmayan mütercim, kendi kalemiyle ele aldığı "50 yıllık Eğitim Hayatım" adında bir eserin yanı sıra bazı telif ve tercüme eserleri meydana getirmiştir. O, 25 Mayıs 1949 yılında Guiyang'da vefat etmiştir.⁶⁹

Kur'ân-ı Kerim'in ilk iki tercümesinin gayrimüslim kişiler tarafından yapılmış olması onu Kur'ân tercümesine sevk eden en önemli etkenlerden biri olmuştur. Müellif Wang aslında Kur'ân tercümesine 1917-1918 yıllarında başlamış olup, o bu çalışmayı Shandong eyaletinden Hai Quan, Sha Jin-zhang ve Li Zheng-fang gibi kişilerle birlikte yürütmüştür. Onlar iki yıllık bir zaman zarfında Kur'ân'ın tam tercümesini tamamlamış olmalarına rağmen nedense eserin baskısı yapamamışlardır. 1926 yılına gelindiğinde Wang, kendi başına Kur'ân'ı yeniden tercüme etmeye başlamış ve 20 aylık bir sürede çalışmasını tamamlamıştır. Fakat çeşitli baskılar sebebiyle bu eser yayımlanmamıştır. Aradan birkaç yıl geçtikten sonra nihayet 1932 yılında matbaaya verilmiştir. Onun bu çalışmasının "Gulanjing Yi Jie (Kur'ân Tefsiri)" başlığıyla üç baskısı yapılmıştır. İlki 1932 yılında Pekin'de, ikinci baskısı 1942 yılından Ningxia'da, üçüncü baskısı ise 1946 yılında Shanghai'da basılmıştır. Bu eser yayımlandıktan sonra bir Müslüman tarafından yapılan ilk çalışma olmasından dolayı toplumda büyük ilgi ile karşılanmıştır.⁷⁰

6.2. Liu Jing-biao

Liu Jing-biao Çin'in geleneksel dinine bağlı bir ailede doğmuştur. Organizasyon kabiliyeti oldukça yüksek olan Liu, dine hizmet

⁶⁹ Song, *Gu Lanjing Zai Zhong Guo*, s. 56-59.

⁷⁰ Song, *Gu Lanjing Zai Zhong Guo*, s. 55.

amacıyla 1938 yılında birkaç kişilik üyeden oluşan “Çin Müslümanları Cemiyeti”ni kurmuştur. Bu teşkilat, o yıllarda Çin’in kuzey ve kuzeybatısını işgal eden Japonlar tarafından takdirle karşılanmıştır. Onun “Kelan Hanyi Fu Zhuan (Kur’ân’ın İlaveli Çince Meali)” adlı çalışması 1943 yılında Pekin’de basılmıştır.⁷¹

Liu jing ilk başta yukarıda bahsedilen Hatmu’l-Kur’ân tarzında Kur’ân tercümelemleri yapmakla meşgul olmuştur. Daha sonra ise tam Kur’ân tercümesi üzerinde düşünmeye başlarken Pekin’de bir Türk aydını Osman Efendi ile karşılaşmış ve Osman’la günlerce bu konu üzerinde görüş alışverişinde bulunmuştur. Nihayet Osman’ın teşvikleri ile Kur’ân tercümesine girişmiştir. Tercüme esnasında onun en çok istifade ettiği kaynaklar içerisinde özellikle Ruh’l-Beyan ile Tefsir’l-Beydavî zikredilmektedir. Hummalı bir çalışma neticesinde 50 bin kelimedenden oluşan, 884 sayfalık bu tefsir ortaya çıkmıştır. Bu çalışmada ayetlerin sebebi nüzülü ve Kur’ân’ın bilimsel yönlerine özen gösterdiği görülmektedir.⁷²

6.3. Yang Zhong-ming (1870-1952)

Müfessir Yang, Hui etnik grubuna mensuptur. Arapça adı Salih’tir. Hebei eyaleti, Yenshan ilinde doğmuştur. Küçük yaşta yetim kalan müellif, Tianjin’de medrese eğitimi görmüştür. Yaşlıları içerisinde en başarılılardan biri olan Yang, Arapça ve Farsça’yı iyi derecede öğrenmiştir. Bu süreçte Çinceyi de iyi derecede öğrenmiştir. Kaynaklarda hocası Li Zheng-guang’dan çok etkilendiği ifade edilmektedir. Daha sonra 1898 yılında ilk kitabı “Si Tiao yao Kuo (Dört Dinin Özet Tanımı)” yayınladı. Kitabı yayınlandığı sıralarda o 20 yaşındaydı. 1909 yılında Pekin’e geldi ve orada döneminin aydın şahsiyetlerinden Shiz zi-zhou ve Wang wen-ging’lerle tanışmıştır. Tianjin’de Arapça ve Çince eğitim veren bir üniversite açmayı planladılar, dönemin şartlarında bunu başaramamışlardır. 1948 yılında geçirdiği bir kaza sonucunda hastalanmış ve bu hastalığı sebebiyle 1952 yılında vefat etmiştir.

Yaptığı tefsirinin yanı sıra birçok telif ve tercüme eserleri vardı. Elbette ki onun en çok emek verdiği eseri Kur’ân tefsiri hakkındaki çalışması olmuştur. 1919-1921 yılları arasında hep Kur’ân’dan seçme ayet ve surelerin tercüme hem tefsirlerini yapmakla meşgul olmuştur. 1934 yılında Kur’ân’dan altı cüz kadar bölümün tercüme-

⁷¹ Song, *Gu Lanjing Zai Zhong Guo*, s. 77.

⁷² Song, *Gu Lanjing Zai Zhong Guo*, s. 79-83.

sini tamamlamıştır. Bu çalışmaya “Gulanjing Ji Zhu”(Kur’ân’ın Tefsiri) adını vermiştir. Bölgede Japonya’ya karşı savaş patlak verince elindeki nüshayı Ma Heng-yi’e muhafaza etmesi için teslim etmiş, ne yazık ki, Ma’nın bindiği tren uçak bombardımanına maruz kalınca, eser bu olayda kaybolmuştur. Bu olaydan sonra müellif Kur’ân’ı yeniden tercüme etmeye koyulmuş, nihayet 1946 yılının Ramazan ayında çalışmasını Müslümanlarla buluşturmayı başarmıştır. Bu çalışma üç ciltten oluşan bu eser “Gu lanjing Dayi (Kur’ân’ın Temel Anlamı)” adıyla 1947 yılında Pekin’de basıldı.⁷³

6.4. Shi Zi-zhou (1879-1967)

Hui etnik grubuna mensup olan müellifin asıl yurdu Tianjin olup, Arapça adı Halid’tir. 1917 yılında Ma qian ile beraber Çin’in birçok bölgesini gezmiş, 1919 yılında Çin tarihindeki en büyük olaylardan biri olan 4 Mayıs olayının başlatılmasında aktif görevler almıştır. 1920 yılında Japon’a karşı yürütülen savaşa katılmış ve esnada Çin Komünist Partisi’nin önde gelen isimlerinden Zhou En-lai gibi aynı görüşte olan bir grup kişi ile Tian jin’de hapse atılmıştır. Daha sonra Jiang Jie-xi ile kurduğu yakın ilişkiler neticesinde Ningxia ve Hubei eyaletinin Maarif Naziri olarak görev almıştır. Bölgedeki istikrarsızlık nedeniyle 1939 yılında Chong qing’a, 1948 yılı Ekim ayında ise Tayvan’ın başkenti Taibei’e (Taipei) yerleşmiş ve ölene kadar orada kalmıştır.⁷⁴

Yoğun gündemi boyunca üzerinde çalışarak tamamladığı, 908 sayfa, 700 bin kelimededen oluşan “Gulanjing Guo Yu Yi Jie (Kuran’ın Çince Tefsiri)” adlı eseri 1958 yılında Taibei’de yayınlanmıştır.⁷⁵

6.5. Muhammed Ma-jian (1906-1978)

Yunnan eyaletinin Beijiü şehrinde doğan Muhammed Ma Jian, ya da Muhammed Mekîn Çinli bir İslam bilgini ve tercümandır. O, ailesinin yönlendirmesiyle küçük yaşta Çince ve Arapçayı iyi derecede öğrendi. İlim öğrenmek için Çin’in Gansu ve Shang hai’a gibi eski ilim merkezlerinde bulunmuştur. Gansu’lu Hugao-shan Hoca’dan özel ders almıştır (Kaynak II: 12- http).⁷⁶ yine aynı amaçla 1931 yılında bir grup arkadaşı ile Mısır’ın el-Ezher üniversitesine

⁷³ Song, *Gu Lanjing Zai Zhong Guo*, s. 91-94.

⁷⁴ Song, *Gu Lanjing Zai Zhong Guo*, s. 112-113.

⁷⁵ Song, *Gu Lanjing Zai Zhong Guo*, s. 113-114.

⁷⁶ Ayrıca bkz., Song, *Gu Lanjing Zai Zhong Guo*, s. 129.

gitmiştir (Kaynak II: 13- http).⁷⁷ Daha sonra Daru'l-Ulum'da Arap dili ve felsefesi üzerinde çalışmalar yaptığı esnada Mısır ve Çin'deki bazı dergilerde iki ülke medeniyeti hakkında makaleler yazmaya başlamıştır.

1937 yılında Çin'e hücum eden Japon güçlerine karşı Mısır'da arkadaşlarıyla birlikte Japonya aleyhinde propagandalar yapmıştır. Arap ülkelerinde bulunduğu esnada gerek Çinlilere gerekse yerli halka komünist Çin güçleri lehine lobi çalışmalarını yürütmeye devam den Ma, fazla zaman geçmeden Çin'e dönmüştür.⁷⁸

İkinci dünya savaşı bittikten sonra 1946 yılında Pekin Üniversitesi Doğu Dilleri Fakültesinin dekanlığına atanmıştır. Ölene kadar bu üniversitede Arapça dersler vermeye devam etmiştir (Ek: 14- http).⁷⁹ Onun belli başlı eserleri arasında Alabo Jian Shi (Kısaca Arap Tarihi), Alabo Tong Shi (Genel Arap tarihi), Alabo Wen Xue Jian Shi (Kısaca Arap Edebiyatı Tarihi), Hui Jiao Zhen Xiang (İslam'ın Mahiyeti), Hui Jiao Zhe Xue (İslam Felsefesi), Hui Jiao Zhe Xue Shi (İslam Felsefe Tarihi), Hui Jiao Jiao Yu Shi (İslam Maarif Tarihi), Arapça Çince Sözlük ve Aiji Xian Fa (Mısır Anayasası) gibi telif ve tercümelerini saymak mümkündür.

1931 yılında ilk olarak birinci cüzün tefsirini yazarak Kur'an tefsiri hakkındaki ilk çalışmasını başlatmıştır. Mısırdan döndükten sonra 14 yıllık bir sürede Kur'an'ın başından dokuzuncu cüzüne kadar olan bölümünün tercümesini tamamlamıştır. 1943 yılının sonlarına doğru toplam yirminci cüzün tercümesini tamamlamıştır. Aradan fazla bir zaman geçmeden diğer cüzlerin de tercümesini de tamamlayan Ma, daha sonraki yıllarını bu tercümenin tashih çalışmaları ile geçirmiştir. Çin Halk Cumhuriyeti'nin kurulduğu ilk dönemde ilk sekiz cüzün tercümesini Pekin Üniversitesinde bir bölüm olarak yayınlamıştır. Tercümenin Enfal suresinin 19. Ayetine kadar olan kısmını 1957 yılında kurulan "Zhong Guo Musilin" dergisinde okurları ile buluşturmuştur.⁸⁰

İlerleyen süreçte hem Çin'de meydana gelen siyasi dalgalanmalar hem de müellifin sağlık durumunun iyi olmaması sebebiyle ça-

⁷⁷ Ayrıca bkz., Song, *Gu Lanjing Zai Zhong Guo*, s. 130.

⁷⁸ Song, *Gu Lanjing Zai Zhong Guo*, s. 131.

⁷⁹ Ayrıca bkz., Song, *Gu Lanjing Zai Zhong Guo*, s. 131.

⁸⁰ Song, *Gu Lanjing Zai Zhong Guo*, s. 134.

lışmalarında beklenen neticeler elde edilememiştir. Hayatının sonlarına doğru sol gözünü kaybeden ve zor şartlarda tashih çalışmalarını icra eden Ma, 16 Ağustos 1978 tarihinde çalışma masasında asistanı tarafından ölü olarak bulunmuştur.

Müsvedde üzerinde bu kadar yoğun çalışmalar yürütmesine rağmen müellif, tercümenin ancak yirmi cüzlük bir bölümünü tashih edebilmiştir. Nitekim onun bu çalışması vefatından iki yıl sonra 1981 yılında Çin Sosyal İlimler Neşriyatı tarafından "Kur'ân-ı Kerim Tercümesi" adıyla neşredilmiştir. Bu eser daha sonra Melik Fahd Matbaası tarafından da neşredilerek dağıtılmıştır (Kaynak II: 15-http). Bu tercüme zaman açısından en uzun süren, en mükemmel, en yaygın ve Çin sınırları içerisinde olduğu kadar dışında da en çok itibar gören bir eser olarak kabul görmüştür.⁸¹

6.6. *Lin Song*

Mütercimim Arapça adı Yahya Senuber'dir. Yünnan eyaletinin Gejiu kasabasında doğmuştur. Dört nesilden beri hacca gidip gelen kimseler olarak tanınmaktadır. Babası ve amcası 1930 yılında Mısır'a giden ilk kabilede yer almıştır. Öyle görülüyor ki, onun dinî ilimlerin eğitimi için erken yaşta başlamasında ailesinin büyük etkisi olmuştur. Onun hocaları arasında Song, Ha De-cheng Ahund'u görmek mümkündür. Zira Kur'ân eğitimi ondan aldığı bilinmektedir. Onun hocalarından biri diğeri yukarıda zikrettiğimiz Ma Jian Efendi'dir. Song, ondan Arap edebiyatı Kur'ân felsefesi ve fesahat-belagat konusunda önemli derecede istifade etmiştir. Zihninde Kur'ân'ı Çinceye tercüme etme fikri ta o zamanlardan itibaren oluşmaya başlamış, fakat şartların el vermemesinden dolayı gençliğinde bu hedefi gerçekleştirememiştir.⁸²

Müellif, 1975 yılında Pekin Pedagoji Üniversitesi tarih hocalarından Bai Tao-lin'in çalışmalarına yardım etmek üzere Pekin'e çağırılmıştır. Bu tarih onun ilmi hayatında bir dönüm noktası olmuştur. O, bu görevi boyunca Arapçadan Çinceye bazı eserleri tercüme etmiştir. Bu vesile ile müellif, Kur'ân tefsirine ilişkin birçok eserle tanışmıştır. 1979 yılında Çin Azınlık Milletler Enstitüsüne öğretim üyesi olarak atanan Lin, edindiği birikimleri sayesinde 1978 yılının başlarında gerçekleştirdiği ilk beş cüz ve son bir cüzün tercümesini tamamlamış ve "Kur'ân'dan Seçmeler" adını verdiği bu çalışma ile

⁸¹ Song, *Gu Lanjing Zai Zhong Guo*, s. 128, 135.

⁸² Song, *Gu Lanjing Zai Zhong Guo*, s. 157-158.

toplumun ilgisini yoklamıştır. Halkın bu esere yüksek teveccüh göstermesi üzerine geri kalan cüzlerin tercümesi üzerinde çalışmaya başlamış ve 1986 yılında Kur'ân'ın tercümesini sonuna kadar tamamlamıştır. Ayrıca o, 1985 yılında hacca gittiğinde Arabistan'daki Arap ve Çinli bazı ilim adamları ile bu tercüme üzerinde fikir alışverişinde bulunmuştur. Eser, Gulanjing Yun Yi'(Kur'ân'ın Kapiyeli Tercümesi) adıyla 1988 yılında Pekin'de basılmıştır.

Bu, Çin Halk Cumhuriyet kurulduktan sonraki tam tercümelerden biridir. İki cilt ve tek cilt olmak üzere iki türlü nüshası bulunmaktadır. İki ciltli olanında Çince'nin yanında ayetlerin orijinal metni de bulunmaktadır. Tercümenin sonunda tecvid kuralları, hatim duası ve kısaca Çince Kur'ân tercüme tarihi ile bilgiler yer almaktadır.⁸³

6.7. Tong Dao-zhang (1920-1995)

İslamî adı Şemsi olan Tang Dao-Zhang 1920 yılında Çin'in Anhui eyaleti Hexien ilçesinde doğmuştur. Kendisi Hui etnik grubuna mensuptur. Ailesi yurt içi ve dışında Müslüman toplumunun sorunları ile yakından varlıklı bir ailedir. Hocalarından Tong Qing – shang, kendini Allah yoluna hizmete adanmış bir şahsiyet olarak tanınmaktadır. Müellifin ilmi kişiliğin oluşmasında onun büyük etkisi olmuştur.

Shanghai Fudan Üniversitesi mezunu olan Tong'ın hanımı Haticce Hanım, Ma Tian-ying'in kızı olup ünlü bir gazetecidir. Müellif, 1970 yılında Singapur'da Nan Yang Shang Bao" (Nan Yang Ticaret Gazetesi)'in editörlüğünü yapmaya başlamıştır. Daha sonra onda Kur'ân'a bir ilgi oluşmuş ve bu kitabın tercüme edilmesi üzerinde düşünmeye başlamıştır. İyi derecede İngilizce bilen mütercim, bu bilgisi sayesinde Hindistanlı bilim adamı Hafız Abdullah Yusuf Ali (1872-1953) ve Muhammad Marmaduke Pickiha II'nin tercümeleri başta olmak üzere 19'a yakın meal ve tercüme eser üzerinde araştırmalarda bulunmuştur. Bu çalışmalarının yanı sıra hadisler ve hadis ilimleri üzerinde bilgi edinmeye çalışmıştır. Bu süreçte edindiği tecrübeleri ile Kur'ân'ı tercüme etmeye başlamış ve bir yıldan kısa bir sürede tercümenin ilk müsveddesini tamamlamıştır. Ancak o bu eserin neşredilmesi için çok acele etmemiş, hatta bu nüsha üzerinde on küsur defa tashih çalışması yapmıştır. Bu işlem yaklaşık olarak 17 yıl boyunca devam etmiştir. Çin'e döndükten sonra

⁸³ Song, *Gu Lanjing Zai Zhong Guo*, s. 157-162.

“Gulanjing: Zhong A Wan Dui Zhao Xiang Zhu Yiwen (Kur'ân'ın Arapça Çince Karşılaştırmalı Ayrıntılı Tercümesi)” adını verdiği mealini 1989 yılında Nanjing Neşriyatı'nın yayınlamasını sağlamıştır. Tercümede yoğun şekilde kavram çalışması yapıldığı görülmektedir.⁸⁴

6.8. Zhou Zhong-xi

Yukarıda da görüldüğü gibi Çince Kur'ân tercümeleme sadece Çin sınırları içerisinde değil, Çin sınırları dışın da yayınlanmıştır. Bu eserlerden biri İslamî adı Osman olan 1925 doğumlu Zhou Zhong-xi'a aittir. Onun asıl memleketi Çin'in Anhui eyaletidir. 1949 yılında Nanjing Üniversitesini bitirir bitirmez 1950 yılının başlarında merkezleri Hindistan'da bulunan Kadiyanîlerin eğitim kurumlarından biri olan Ahmediye Üniversitesinde eğitime başlamıştır. Orada Arapça ve Urduca öğrenmiştir. Bu süreçte özellikle mukayeseli dinler tarihi üzerinde çalışmalar yapan müellif, okulu bitirdikten sonra aynı üniversitede araştırmacı olarak görev almıştır. O, Kur'ân'ı tercüme etmeye bu yıllarda başlamıştır.⁸⁵

Zhou, 1986 yılında Londra'ya taşınmıştır. Hindistan'da başladığı tercüme çalışmasını orada tamamladıktan sonra eseri tanıtmak amacıyla Singapur, Shanghai gibi Çinlilerin yoğun olarak yerleşik oldukları ülke ve şehirleri dolaşmış, nihayet 1990 yılında “Gulanjing” (Kur'ân-ı Kerim) adını verdiği meal çalışmasını renkli tezhipli olarak Singapur'da yayınlamıştır.

Bu eserde Kadiyanîliğin etkisinin oldukça fazla olduğu görülmektedir. Çinli araştırmacıların mülâhazalarına göre bu eser neredeyse Kadiyanîlik propagandası taşımaktan öteye geçmemektedir. Dolayısıyla bu çalışma Çin sınırları içerisinde itibar görmemiş ve dağıtımı da sınırlı olmuştur.⁸⁶

6.9. Ma Chen-wu

Ma Chen-wu, 1922 yılında Hebei eyaletinin Dachang Hui zu Özerk İlçesinde doğmuştur. Dokuz nesilden beri “Ahun”durlar. O, ilim için Çin'in birçok şehrine 13 sene süren bir yolculuk yapmıştır. Uzun soluklu gurbet hayatından sonra birçok camide imamlık, teb-

⁸⁴ Song, *Gu Lanjing Zai Zhong Guo*, s. 157-178-179, 185.

⁸⁵ Song, *Gu Lanjing Zai Zhong Guo*, s. 192-193.

⁸⁶ Song, *Gu Lanjing Zai Zhong Guo*, s. 194.

liğ ve işrad faaliyetinde bulunmuştur. Bu süreçte Kur'ân'ın Çinceye tercümesi üzerinde hiç ara vermeden çalışmış, 1979 yılında başladığı bu eser 1994 yılında sona tamamlanmıştır. O, Çin'in çeşitli bölgelerinde imamlık yaptığı sürede her gittiği yere tefsir kaynaklarını beraberinde taşımaktan usanmamıştır. Gündüz imamlık ve eğitim faaliyetleri ile meşgul olduğundan gecelerini tercüme işlerine ayırmıştır. Nihayet bu çalışma "Jin Tang Yu Gulanjing" (Kur'ân'ın Medrese Dilindeki Tercümesi) adıyla 1996 yılında Pekin'de Din Kültür Neşriyatı tarafından basılmıştır. Eserin bazı özellikleri şöyledir:

1. Normalde Çince soldan sağa yazılırken bu tercüme sağdan başlamaktadır. Bu durum onun Kur'ân'ın dizin şekline olan saygısından kaynaklandığı ifade edilmiştir.

2. Eserde kullanılan hat sanatı ve dili diğer tercümelere farklıdır. Eser, Huiların medreselerde kullandıkları yerel dilde (Jin Tang Yu) yazılmıştır. Buna rağmen eser akıcı ve anlaşılır bir özelliğe sahip olarak kabul edilmiştir.

116| db

Çinlilerin Jin Tang Yu dedikleri eski yazı stili, çoğunluk olarak Huiların dinî hayatlarında kullandıkları bir dili olarak bilinir. Bu dil Arapça, Farsça ve Çince'nin karışımından oluşmaktadır. Mucidinin ise, Ming Hanedanı dönemindeki Çinli İslam seyyahlarından Hu Deng-zhou olduğu söylenmektedir. Yüzyıllar boyunca camilerde dinî tebliğlerde etkin biçimde kullanılmıştır. Daha önce bu dili Kur'ân çalışmalarında kullanmak isteyenler olsa da Wang Ahun'un kullandığı şekliyle tam olarak icra eden olmamıştır.⁸⁷ Çalışmamızın baş kısmında da ifade ettiğimiz gibi bir Çinlinin, dini önce Arapçadan Farsçaya, sonra medrese diline çevirmek suretiyle öğrenmek zorunda bırakılması toplumun dinî bilgiye ulaşmasını zorlaştıran amillerinden biri olarak görülebilir. Bu husus, Kur'ân'ı Kerim'in Çince tercümesinin çok geç döneme ertelenmesinde de oldukça etkili olmuştur.

Wang Ahun, hayatı boyunca Çin'den hiç ayrılmamış olmasından dolayı yaptığı tercüme daha orijinal kabul edilmiş, hatta bu tercümeyle bütün Çince tercümelelerin önüne geçirmek isteyenler de olmuştur.⁸⁸

⁸⁷ Song, *Gu Lanjing Zai Zhong Guo*, s. 224-226.

⁸⁸ Song, *Gu Lanjing Zai Zhong Guo*, s. 224-226.

6.10. Zhen Xia-zhui (1937-1998)

Nanjing şehri yakınlarındaki Husho kasabasında 1937 yılında dünyaya gelen mütercim, çocukluğundan beri Hui kökenli Müslümanlarla sürekli yakın temas için olmuş ve içinde yaşadığı muhitin etkisinde din eğitime küçük yaşta başlamıştır. Ayrıca ibadete çok düşkün biri olarak yetiştiği bilinmektedir. Gazeteci olan babasıyla daha sonra Tayvan'a taşınmış ve orada Tainan Cheng Üniversitesinde inşaat mühendisliği okumuştur. İlerleyen zaman zarfında Taibeide yapılması planlanan (1967 yıllarında) nükleer santralin inşaatında mühendis olarak çalışmıştır.⁸⁹

Onun hayatında en önemli dönüşüm noktası 1976 yılında yaptığı hac yolculuğu olmalı ki, ondan sonraki yıllarda Kur'an'a ilgi duymaya başlamış ve 1996 yılına gelindiğinde yayınladığı bir Kur'an tercümesi ile İslamî camiada tanınmaya başlamıştır. "Qing Zhen Xi Liu- Gulanjing Xinyi (İslam Kaynaklarından Kuran'ın Yeni Tercümesi)" adıyla Taibeide basılan bu tercüme yukarıda Tong Dao-zhang'un da istifade ettiği İngilizce tercümenin birebir aynısıdır. Maalesef bu tercüme de Arapça dil bilgisinden yoksun bir kişi tarafından gerçekleştirilmiştir.⁹⁰

Kaynakça

I

- ALLES, Elisabeth Alles, "Muslim Religious Education in China", China Perspectives, January-February, Pekin 2003.
- AYDAR, Hidayet, Kur'an-ı Kerim'in Tercümesi Meselesi, Kur'an Okulu yay., İstanbul 1996.
- AYDIN, Mehmet, Dinler Tarihine Giriş, Konya 2002.
- BOBZIN, Hartmut, "Translation of The Qur'an", Leiden-Boston: Jane Dammen McAuliffe Encyclopaedia of The Qur'an, Brill, 2006, c. V.
- BROOMHALL, Marshall, B.A. Islam In China. London 1910.
- ÇAĞBAYIR, Yaşar, Ötüken Türkçe Sözlük, Ötüken yay., İstanbul 2007.
- Çin, haz: Qin Shi, New Star Publishers, Beijing 1995.
- GLADNEY, Dru, Central Asia and China, The Oxford History of Islam, Oxford Press, London 1999.
- GUANGLİN, Zhang, Islam In China, tercüme: Ming Chang. China Intercontinental Press, Pekin 2005.
- HACI, Şemsidin, "Memlikitimizdeki Eng Baldurkı Kur'an Kerim Tercimisi", Çin Müslümanları Dergisi, Pekin 2009, Sayı: 90, 2009/1, s. 25.

⁸⁹ Song, *Gu Lanjing Zai Zhong Guo*, s. 207.

⁹⁰ Song, *Gu Lanjing Zai Zhong Guo*, s. 208.

- HAMİDULLAH, Muhammed, "Çin ile İlk Devir Müslüman Ülkelerinin Temasları", İslam tetkikleri Enstitüsü Dergisi, İstanbul Üni. Edebiyat Fakültesi yayınları, Cild: VI, Cüz: 1-2, İstanbul 1975.
- HARTMANN, Martin, "Çin", Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi (İA), Ankara 1978, c. III, s. 401.
- İNAN, "Kur'an-ı Kerim'in Eski Türkçe ve Oğuz Osmanlıca Çevirileri Üzerine Notlar". Ankara: Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten, say: 183, s. 89.
- , Abdulkadir, "Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Tercüme Üzerine Bir İnceleme", Türk Tarih Kurumu, Basım Evi. Makaleler ve İncelemeler, 2. Baskı, II. Cilt, Ankara 1998.
- ISRAELİ, Raphael, Islam in China. Maryland 2002.
- JİN, Yi-jiu, "The Qur'an in China", Hollanda: Contributions to Asian Studies 17, 1982.
- KÖPRÜLÜ, Fuad, Türk Edebiyatı Tarihi, Ötüken yay., İstanbul.
- , Türk Tarih-i Dinisi, Akçağ Yay, Ankara 2005.
- SAKAR, Yusuf, el-Alakat beyne'd-devleti'l-Abbasiyye ve's-Sin, Mektebetu'l-Asriyye, Beyrut, 1432/2011.
- SELİM, Abdulhamid, el-Fikru's-Siyâ min Konfüçüz il Maou Ze Dung, Mısır 1971.
- SHOUJIANG, Mi ve JIA You, Islam In China. tercüme: Ming Chang, y.y., ve t.y.
- SONG, Lin, Gu Lanjing Zai Zhong Guo, Yin chuan Shi, Ningxia Halk Neşriyatı, 2007.
- ŞÜKUN, Ziya, Farsça-Türkçe Lûgat, Milli Eğitim Basım Evi, İstanbul 1984.
- Tİ, Wei Peh, "A Peek Backwards Into the Jewish Community Of Shanghai", Journal of The Royal Asiatic Society Hong Kong Branch, Hong Kong 1992, Vol. 32.
- Uygur Tilining İzahlık Luğiti, Yayına haz: Abliz Yakup, Ğenizat Ğeyurani vd., Milletler Neşriyatı, Pekin 1990, C. I.
- PİNG, Zheng, China's Geography, tercüme: Chen Gengtao, China Intercontinental Press, 1999.

II

- 1- http: http://tr.wikipedia.org/wiki/Tang_Hanedan%C4%B1 (30/052011).
- 2- http: http://www.chinatoday.com.cn/Arabic/2006n/0612/p7_2.htm (22/09/2011).
- 3- http: http://www.chinatoday.com.cn/Arabic/2006n/0612/p7_2.htm (22/09/2011).
- 4- http: http://www.chinatoday.com.cn/Arabic/2006n/0612/p7_2.htm (22/09/2011).
- 5- http: <http://www.bl.uk/onlinegallery/sacredtexts/chinesequran.html>. (15/07/2011).
- 6- http: http://www.chinatoday.com.cn/Arabic/2006n/0612/p7_2.htm (22/09/2011).
- 7- http: http://www.chinatoday.com.cn/Arabic/2006n/0612/p7_2.htm (22/09/2011).
- 8- http: <http://islaminchina.wordpress.com/2007/12/07/earliest-complete-translation-of-the-quran-into-chinese/>. (21/09/2011).
- 9- http: http://www.chinatoday.com.cn/Arabic/2006n/0612/p7_2.htm (22/09/2011).
- 10- http: http://www.chinatoday.com.cn/Arabic/2006n/0612/p7_2.htm (22/09/2011).
- 11- http: <http://arabic.cri.cn/801/2011/05/13/364s139299.htm>. (12/07/2011).
- 12- http: <http://naughtynaughtysthlm.blogspot.com/2008/09/muhammad-ma-jian.html>; http://en.wikipedia.org/wiki/Muhammad_Ma_Jian. (11/10/2011).
- 13- http: <http://naughtynaughtysthlm.blogspot.com/2008/09/muhammad-ma-jian.html>; http://en.wikipedia.org/wiki/Muhammad_Ma_Jian. (05/09/2011).
- 14- http: <http://naughtynaughtysthlm.blogspot.com/2008/09/muhammad-ma-jian.html>; http://en.wikipedia.org/wiki/Muhammad_Ma_Jian. (12/09/2011).
- 15- http: <http://naughtynaughtysthlm.blogspot.com/2008/09/muhammad-ma-jian.html>; http://en.wikipedia.org/wiki/Muhammad_Ma_Jian. (19/10/2011).

